

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРНІГІВЩИНИ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Мостовенко П. Е., Ляшенко Т. В.

У статті розкрито деякі сторінки історії музичної культури Чернігівщини. Висвітлено основні вектори музичного життя регіону. Проаналізовано функціонування та діяльність мистецьких установ, товариств та навчальних закладів.

Ключові слова: *культура, регіон, Чернігівщина, хорове мистецтво, просвітництво.*

Одним з найважливіших питань сьогодення є вивчення національної культури, яка характеризується своєю оригінальністю, неповторністю і самобутністю. У цьому контексті дослідження історичного минулого окремих регіонів України, її культурно-мистецьких надбань є найбільш актуальними. Особлива роль у такому вивченні належить регіоналістиці. Сьогодні регіоналістика розвивається в Україні як комплексна синтезуюча дисципліна, що «... досліджує регіон у соціокультурній цілісності, у тому числі процеси діяльності людини та створювані нематеріальні й духовні цінності в рамках географічного простору регіону» [4, с. 101].

Еволюційні процеси та революційні катаклізми зумовили складну панораму художнього життя України протягом усього минулого століття. Відбувалися кардинальні переломи в соціальній галузі й політичних орієнтирах, зміни в економіці та суспільній психології. Це впливало передусім на переміни в сфері культури й мистецтва [3, с. 53]. Відповідно до змін у соціокультурному житті, сучасні науковці розподілили ХХ століття на декілька історичних періодів:

- перший період охоплює 10–20-ті роки;
- другий окреслюється 30-ми – першою половиною 50-х років;
- третій складає другу половину 50-тих – 80-ті роки;
- четвертий обіймає 90-ті роки.

Чернігівський регіон завжди знаходиться у полі зору дослідників з історичного краєзнавства та мистецтвознавства. Чернігівщина, а точніше – Чернігово-Сіверщина, стала справжнім осередком, де накопичувалися культурні традиції української нації [6, с. 73]. За О. Васютою, Чернігівщина є унікальним історико-культурним регіоном. Архітектура, література, поезія, образотворче мистецтво Чернігівщини має надзвичайно потужне духовне джерело і глибоку закоріненість у структуру історичного розвитку краю. Не виключенням у цьому

відношенні є і багатовікова історія музичної культури, одним із найважливіших чинників якої є становлення та розвиток як церковної, так і світської музичної освіти [2, с. 7].

Перша третина ХХ століття є періодом, в якому громадсько-культурне життя України знаменується небаченим спалахом мистецької та художньої активності, зростанням національної самосвідомості української спільноти та усвідомленням значущості української національної культури в загальноєвропейському контексті. Саме в цей час створювалися культурні об'єднання, де плідно працювала когорта провідних митців України. Творча діяльність багатьох діячів культури мала прямий стосунок до Чернігівського регіону (Б. Грінченко, М. Коцюбинський, С. Русова, В. Петр, М. Лисенко, І. Сац, Л. Ревуцький, П. Тичина, Г. Верьовка, Є. Богословський, М. Заньковецька та інші).

Фундаментальним підґрунтям для створення і активної музичної діяльності на Чернігівщині у першій третині ХХ століття стали надбання музичного життя минулих століть, а саме відомі набори музикантів до Придворної співацької капели у XVIII ст., функціонування музичних колективів при панських маєтках XVIII–XIX ст., сімейне та домашнє музикування в родинях української еліти Чернігівщини, професійна музично-хорова діяльність храмових хорів та духовних навчальних закладів кінця XIX початку ХХ століття, заснування об'єднань «Товариство, кохаючих рідну мову», 1860; «Громада», 1893; розвиток музично-театральної справи тощо. Важливе місце у розбудові української культури в регіоні посідала робота офіційних наукових установ. Центром історико-культурної діяльності стала Чернігівська губернська архівна комісія, яка заснована 1896 року для пошуків, збереження і впорядкування цінних для науки документальних матеріалів. Результати роботи членів архівної комісії – реферати й наукові доповіді – заслуховувалися на засіданнях і публікувалися у «Трудах Черниговской губернской учёной архивной комиссии». Організатором і першим головою Чернігівської архівної комісії був відомий археолог та історик Г. О. Милорадович, а керівником справами – філолог П. М. Тихонов [5, с. 197].

Ретроспективний огляд музичної культури та діяльності товариств виявив низку основних векторів музичної творчості: музично-просвітницька, музично-освітній, концертно-виконавська, що включала камерно-інструментальну та хорову галузь.

На початку ХХ століття музичне життя регіону тісно перетинається з просвітянським рухом. Історія створення чернігівських «Громади» та «Просвіти», напрямки їх роботи характеризуються культурно-мистецькими і музичними напрямами. В культурній діяльності активну участь беруть видатні діячі України регіонального й загальноукраїнського масштабу – О. Маркович, С. Ніс, О. Лазаревський, М. Вербицький, Л. Глібов, Б. Грінченко, родина Коцюбинських.

Процес відходу від аматорства до професіоналізації яскраво виражено у функціонуванні Чернігівської філії Імператорського російського музичного товариства. Розвиток професійної музичної освіти відбувався в кілька етапів: від заснування приватного музичного училища К. Сорокіним та приватної музично-освітньої практики чехів Ейзлерів до відкриття філії ІРМТ та музичних класів, реорганізованих у профшколу (музичне училище).

Діяльність філії здійснювалася за двома напрямками: 1) пропаганда музичного мистецтва і підвищення загального культурного рівня громадськості Чернігівщини; 2) створення освітніх музичних закладів для підготовки професійних кадрів музикантів різного фахового спрямування.

Кульмінаційною домінантою музичного життя став період 20-их років. Бурхливий соціокультурний розвиток в Україні мав вплив на музично-культурний процес Чернігівського регіону. Важливу роль у музичній культурі регіону відігравала діяльність «Українського народного мандрівного хору» в Чернігові; народного хору та вокального ансамблю при відділі Народної освіти у Ніжині та учительського хору Товариства ім. М. Леонтовича, що став основою для організації Ніжинської Окружної капели; Прилуцького робітничого народного хорового осередку; Новобасанського хорового колективу. У 1923 році створюється чернігівська філія музичного товариства ім. М. Леонтовича, у 1924 музична секція при ССП «Плуг». Основною метою товариств стали активізація музичного життя краю та розвиток музично-освітньої галузі шляхом організації численних хорових колективів і освітніх осередків, влаштування концертів і музичних виставок, популяризація доробку молодих українських композиторів.

Підґрунтям для розвитку хорового мистецтва регіону та формування духовної культури громадян стала активна співпраця місцевих осередків із видатними діячами України Л. Ревуцьким, Г. Верьовкою, П. Тичиною, які сприяли розвитку майже всіх сфер музичного життя – виконавської, освітньої, композиторської, музично-критичної. За Л. Дорохіною: «Хорове мистецтво належить до однієї з основних галузей культурного світу – духовної культури, що впливає передусім на розвиток і вдосконалення духовного світу людини, зміни у сфері суспільної та індивідуальної свідомості. Хорове мистецтво вловлює найменші зміни в духовному житті людей, відгукується на них змінами в собі, втілюючи ідею суспільного розвитку в певний історичний період [1, с. 8].

Незважаючи на вагомі позитивні зрушення у 20-х роках у галузі музичного просвітництва й освіти, у 30-х на Чернігівщині було практично згорнуто хорову й, взагалі, культурно-мистецьку діяльність. Причиною різкого занепаду масового музично-культурного руху стали гальмівні тенденції, зумовлені репресивними акціями, які набули характерних для тих часів ознак кампанії боротьби – з «українським буржуазним націоналізмом», «церковщиною», «формалістичним

трюкацтвом», «хуторянщиною», «просвітянщиною». На зміну етапу українізації культури і потужних ренесансних процесів 17–20-х років прийшов період «розстріляного відродження» кінця 20–30-х років.

Яскраві представники культури були розстріляні у 1938–1939 роках. Їх просвітницька діяльність у царині музичного мистецтва характеризувалася як антирадянська. Масові репресії спричинили жахливий, за своїми наслідками, злам практично в усіх навчальних та мистецьких установах краю. Наприкінці 20–30-х років остаточно припинили свою діяльність музичне училище, хорові товариства та ті невеличкі осередки «просвіти», які намагалися утримати музично-культурні здобутки та традиції минулого та реалізувати новітні задуми, які були започатковані у короткий період українізації.

Таким чином, перша третина ХХ століття в Україні позначена як новими здобутками, так і значними втратами в усіх сферах музичної культури. Різномісна діяльність культурно-мистецьких осередків Чернігівщини мала важливе значення для розвитку культури Чернігівщини, хоча і була штучно перервана у період репресивних дій. Саме діяльність громадсько-культурних товариств виявилася гарантом збереження на Чернігівщині музично-освітнього професіоналізму та просвітницьких паростків української національної культури.

Список використаних джерел

1. Бондар О. В., Дорохіна Л. О. До сутності феномену «хорове мистецтво». *Проблеми мистецької освіти: збірник науково-методичних статей* / за ред. Ю. Ф. Дворника та О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 12. С. 6–10.
2. Васюта О. П. До питання історії музичної освіти на Чернігівщині / 100 років Чернігівське музичне училище ім. Л. М. Ревуцького. Чернігів, 2004. 170 с.
3. Кара-Васильєва Т. Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: зб. наук. пр.* Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2007. Вип. 7. С. 53–64.
4. Карась Г. В. Відомі діячі музичної культури закордонного українства – уродженці Чернігівщини. *Культура і мистецтво Чернігово-Сіверщини: міста, події, постаті*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2021, С. 101–111.
5. Ляшенко Т. В. Просвітницька спрямованість культурних осередків Чернігівщини початку ХХ століття. *Проблеми мистецької освіти: збірник науково-методичних статей* / за ред. Ю. Ф. Дворника та О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. Вип. 12. с. 196–199.
6. Чернігівщина: природа, населення, господарство (комплексне географічне дослідження): монографія / О. В. Барановська, М. О. Барановський, В. В. Смаль. Ніжин: Наука-сервіс, 2000. 180 с.